

A legujabb statisztikai közlemények Pozsony város lakosságáról.

Előadta a természettudományi szakosztálynak 1893. október hó 16-án tartott ülésében

Dr. Fischer Jakob.

Tisztelt szakosztály! Egyesületünk egyik célját képezi az, hogy „Pozsonyt és vidékét természettudományi és orvosi szempontból kutassuk és ismertessük és hogy az orvos- meg természettudományokat szélesebb körben terjeszszük és népszerűsítsük.“

Hogy azonban sikeresen működhessünk, meg kell előbb ismerkednünk avval a körrel, a melyben működni akarunk, meg kell ismerkednünk tehát városunk „emberanyagával“. Egyrészt ez a szempont, másrészt meg az a feltevés, hogy a t. szakosztályt Pozsony városának népmozgalmi adatai érdekelni fogják: indítottak engem arra, hogy az orsz. magy. kir. statisztikai hivatalnak a legutóbbi népszámlálás eredményeit feltüntető közleményeiből' kiböngészszem mindazt, ami Pozsony városára, illetve annak lakosságára vonatkozik. Előadásomban lehetőleg megmaradok abban a sorrendben, mely a közleményekben található. Hogy pedig előadásom túlságos hosszúra ne nyúlják, olyan esetekben, midőn a különbségek kitüntetése végett más városokkal való összehasonlítás válik szükségessé, *Budapestnek* és többnyire még csak 5 vidéki városnak statisztikai adatait vettem e célra igénybe. Ez az 5 vidéki város név szerint: *Debreczen, Kassa, Szeged, Temesvár, Sopron*. Az első három közelebről azért érdekel bennünket, mert, mint „egyetemre aspirans“ városok, a viszonyainkkal való összehasonlítást egyenesen kihívják. *Temesvárt* a hozzánk hasonló viszonyok teszik az összehasonlításra alkalmassá, végül *Sopront* mint közel szomszédot vettem fel a városok listájába. Hogy a statisztikai számok mennyi tanulságot foglalnak magukban, az már a következőkből is ki fog derülni:

„Magyar statisztikai közlemények“ új folyam I. kötet, szerkeszti az orsz. m. kir. statisztikai hivatal. Budapest 1893.

Az 1890. népszámlálás alkalmával Pozsony polgári népessége 52.411 lélek volt, ami 1880-hoz viszonyítva, a midőn a lakosság száma 48.006 lélek volt 9 18⁰/₁₀₀ szaporodást jelent. Városunknak ez a szaporodása sokkal jelentékenyebb mint az elmúlt évtizedekben, mivel 1850—1857-ig a szaporodás 4[·]₂₈, 1857—1869-ig 6[·]₁₀, 1869—1880-ig 3[·]₁₅ százalékot tett ki. De bár a szaporodás folytonos, még sem tartott lépést más városok szaporodásával, úgy hogy Pozsony, mely 1850-ben, sőt még 1857-ben is polgári lakossága számára nézve hazánk negyedik városa volt, 1870-ben az ötödik, sőt 1890-ben a hatodik város lett.

Összehasonlításra szolgáljon a következő táblázat:

Az összes lélekszám volt:

A város neve	1850-ben	1869-ben	1880-ban	1890-ben
Budapest	156.506	254.476	360.551	491.938
Debreczen	30.906	46.111	51.122	56.940
Kassa	13.034	21.742	26.097	28.884
Kolozsvár	16.886	26.382	29.923	32.756
Pozsony	42.064	46.540	48.006	52.411
Sopron	16.726	21.108	23.222	27.213
Szeged	50.244	70.179	73.675	85.569
Temesvár	17.669	32.223	33.694	39.884
Szabadka	48.126	56.323	61.367	72.737
Hódmező-Vásárhely	33.090	49.153	52.424	55.475

Szaporodás százalékokban:

A város neve	1850—1869	1869—1880	1880—1890	1850—1890
Budapest	62 [·] ₅₈	41 [·] ₆₅	36 [·] ₄₄	214 [·] ₃₃
Debreczen	47 [·]	10 [·] ₈₇	11 [·] ₃₈	84 [·] ₂₄
Kassa	66 [·] ₈₀	20 [·]	10 [·] ₆₈	121 [·] ₆₁
Kolozsvár	56 [·] ₂₃	13 [·] ₄₂	9 [·]	93 [·] ₉₈
Pozsony	9[·]₆₁	3[·]	9[·]₁₈	24[·]₆₀
Sopron	26 [·] ₁₉	10 [·] ₀₂	17 [·]	62 [·] ₇₀
Szeged	39 [·] ₆₇	4 [·] ₉₈	16 [·] ₁₄	70 [·] ₃₁
Temesvár	82 [·] ₃₇	4 [·] ₅₇	18 [·] ₃₇	125 [·] ₇₃
Szabadka	17 [·] ₀₃	8 [·] ₉₆	18 [·]	51 [·] ₁₄
Hódmező-Vásárhely	32 [·] ₆₈	6 [·] ₆₅	5 [·] ₈₂	67 [·] ₆₅

Az utóbbi két várost azért vettem be a táblázatba, mivel ma ami a polgári lakosság számát illeti — Pozsonyt megelőzik. Szándékosan használok a *polgári* szót, mivel a katonasággal együtt viszonyaink kissé javulnak.

Összes — polgári és katonai — lélekszámot tekintve a fenti városok így következnek egymás után:

	Összes polgári és katonai lélekszám:
Budapest.	505.763 (13.835)
Szeged	87.410 (1841)
Szabadka	73.526 (789)
Debreczen	58.958 (2012)
Pozsony	56.048 (3637)
Hódmező-Vásárhely	55.626 (151)
Temesvár	43.438 (3554)
Kolozsvár	34.858 (2102)
Kassa.	32.165 (3281)
Sopron	29.543 (2330)

A zárjel alatti számok a katonai népesség lélekszámát jelentik.

Látható ezekből, hogy Pozsony már 1850 óta határozott visszaesést tüntet fel, melynek oka kétségtelenül főleg a politikai viszonyok változásában rejlett, melyek a hajdani koronázó város jelentőségét nagy fokban leszállították, úgy hogy városunk, mely még 1848-ban is az ország központja volt, lassanként csak egy megye székhelye maradt.

Játszottak-e más okok is közre, hogy Pozsony városa népességének szaporodása más városokéval arányban nem áll, az talán a későbbi adatokból fog kiderülni.

Foglalkozzunk egyelőre avval, hogy elemezzük azt a kevés szaporodást, melyet városunk feltüntet. Tudvalevőleg, a városok népessége kétféle módon szaporodhatik. Direkt úton úgy, hogy a születések száma felülmulja a halálozást és a kettő közötti különbséget adja a népesség direkt szaporodását vagy indirekt úton, hogy a népesség bevándorlás által szaporodik.

Erre nézve a következő táblázat ad felvilágosítást:

Város neve	Szaporodás a népmozgalmi adatok szerint 1880 - 1890-ig (a születésekből a halálozásokat levonva)	Direkt népszaporodás 1880 - 1890-ig százalékokban	A bevándorlás útján történt szaporodás százalékokban 1880 - 1890-ig
Budapest	25.211 lélek	6·99	29·45
Debreczen .	3.076	6·01	5·37
Kassa	622	2·38	8·30
Pozsony	- 1.819 „	-3·69	12 87
Sopron	1.337	5·76	11·43
Szeged .	10.144	13·77	2·37
Temesvár	-547	-1·62	19·99

A bevándorlás által történt szaporodás százalékát úgy kaptuk, hogy az összes szaporodásból a direkt népszaporodási létszámot levontuk. Magától értetődik, hogy a bevándorlás ennél sokkal nagyobb, csak hogy mennyivel nagyobb, azt nem tudhatjuk, mivel a kivándorlók számát nem ismerjük. De ez a táblázat így is nagyon sok érdekes és tanulságos dolgot foglal magában. Mindenekelőtt azon szomorú tényt kell konstatálnunk, hogy *Pozsonyban évről évre a halálozások száma a születéseket felülmúlja*. Ennek okát ha kutatjuk, úgy azt több tényezőben találjuk meg. A halálozás szokatlan nagy számában szerepelnek ugyanis többek között azok a hullák, a melyeket Pozsonyban a Dunából kifognak és melyek legnagyobb részben bécsi eredetűek. Így például 1880 - 1890-ig 301 hullát fogtak ki a Dunából. Növelik a halálozási számot az öngyilkosok is, a kiknek legalább is a fele nem pozsonyi szokott lenni. A jelzett időszakban 134 öngyilkosság történt. Nem szabad továbbá figyelmen kívül hagyni a Pozsonyban nagy számban létező kórházakat sem és ezek közül különösen az orszáigos kórházat, a hova vidékről évente több száz beteg vétetik fel és ha ezek elhalnak, szintén városunk halálozási számában szerepelnek. Nem kis tényező továbbá a bábaképző-intézet sem, a melyet különösen vidékről sokan keresnek fel. Itt megszülnék és a csecsemőket itt hagyják. Hogy az anyai gondozást nélkülöző csecsemőkre mi sors vár, hogy a halandóság ezek között milyen nagy, az könnyen elképzelhető. Végül arról a körülményről sem szabad megfeledkeznünk, hogy Pozsonyban

aránylag sok öreg nyugdíjas él, akik között a halálnak persze könnyebb az aratása.

A halálozásokkal szemben állanak a születések. Ezeknek arányszáma a fentiek szerint persze kisebb mint a halálozásoké. Ha például, hogy újabb adatokkal szolgáljunk, az 1891. évet vesszük, úgy ebben az esztendőben Pozsonyban született 1913, míg meghalt 2020 lélek a különbözet 107 vagyis 1000 lélekre 36·5 születés és 38·5 halálozás esik. Pozsony lakossága tehát ami a tiszta népszaporodást illeti, 1891-ben minden ezer emberből kettőt veszített. Hasonlítsuk ezt össze a többi városokkal:

1891-ben esett 1000 lélekre:

A város neve	Születés	Halálozás	Szaporodás
Budapest	37·5	29·0	8·5
Debreczen	38·4	32·4	6·0
Kassa	40·0	36·7	3·3
Pozsony	36·5	38·5	— 2·0
Sopron	34·6	26·6	8·0
Szeged	42·7	29·9	12·8
Temesvár	30·8	30·8	0·0

Láthatjuk ebből a táblázatból, hogy hozzáunk hasonló viszonyok csakis Temesvárott léteznek.

Amilyen szomorú az a tény, hogy a direkt népszaporodás nálunk tulajdonképen népfogyást jelent, olyannyira örvendetes lehet ránk nézve a bevándorlás statisztikájának elemzése.

A bevándorlás többnyire annak a vonzerőnek a jele, melyet egy város az idegenekre gyakorol. Hogy Pozsonyt nemcsak természeti fekvése, természeti előnyei teszik méltóvá arra az előszeretetre, melylyel az itt letelepedők irányában viseltetnek, hanem hogy ebben nagy része van városunk kulturalás előrehaladottságának is, azt később fogjuk felismerni, midőn városunk kulturáját a többi városokéval össze fogjuk hasonlítani.

Hogy az indirekt szaporodásban Budapest mint hazánk fő- és székvárosa halad legelől, az csak természetes. Utána Temesvár és Pozsony következnek. Utánunk van Sopron. A többiek messze mögöttünk maradnak. Legkisebb vonzerőt gyakorol, úgy látszik, Szeged, mely alig mutat hatodannyi bevándorlót, mint Pozsony. A be-, illetve kivándorlást különben

a népességnek születési és illetőségi helye szerint való megoszlásából fogjuk legjobban kitüntethetni.

Midőn ahhoz hozzá fogok, hogy a statisztikai közlemények alapján városunk lakosságának születéshely és illetőség szerint eloszlását tüntessem fel, már előre is ki kell jelentenem, hogy az illetőségi adatok valóságában erős kételyem van. Ennek oka pedig abban rejlik, hogy hazánkban az illetőségnek hivatalból való megállapítása gyakran egyike a legbonyolultabb eljárásoknak, annál kevésbé képes néha az egyes egyén illetőségéről helyes felvilágosítást adni. Negative azonban az adatok mégis felhasználhatók, t. i. ha nem is tartjuk valamennyit pozsonyi illetőségűnek, aki annak jelentette magát, de azokat, kik más helyiségbe való illetőségűeknek vallották magukat, bátran tekinthetjük nem pozsonyi illetőségűeknek.

Mielőtt részletesen áttérnék lakosságunk születési, illetve illetőségi helyeire, előbb általánosságban arányszámokban akarom feltüntetni a viszonyokat összehasonlítva a többi városokéval.

A város neve	A lakosságnak hány százaléka volt születéshelyre nézve:						
	helybeli	azon megye- beli	más megye- beli	flumei	horvát - szla- von-országi	ausztriai	külföldi
Budapest	38 ¹⁷	8 ⁰⁹	44 ⁴⁹	—	0 ⁰³	0 ⁵¹	7 ³⁷ 1 ²¹
Debreczen	62 ⁰⁸	14 ⁰⁹	21 ⁸⁶	0 ⁸⁶	—	0 ⁰⁶	0 ⁸⁴ 0 ¹⁴
Kassa	40 ⁵⁵	16 ⁸	34 ⁸⁵	1 ²³	0 ⁰¹	0 ¹⁴	5 ⁸⁹ 0 ⁴⁴
Pozsony	47 ⁴⁵	17 ⁸⁷	19 ²⁰	1 ⁸	0 ⁰³	0 ²⁰	12 ⁸⁵ 1 ⁰⁶
Sopron	51 ⁵¹	23 ⁰⁶	15 ⁸⁸	0 ⁷⁰	0 ⁰²	0 ³⁰	7 ⁹¹ 0 ⁶¹
Szeged	79 ⁷³	3 ⁹⁹	14 ³¹	0 ⁷¹	0 ⁰	0 ¹⁷	0 ⁷⁸ 0 ¹⁸
Temesvár	41 ⁹⁰	15 ⁵⁶	34 ¹⁷	1 ¹⁷	0 ⁶¹	0 ⁵⁰	5 ⁴³ 1 ¹¹
	illetőségre nézve						
Budapest .	49 ¹²	6 ⁶¹	36 ⁹⁰	—	0 ⁰	0 ³⁹	5 ⁹⁹ 0 ⁹⁴
Debreczen	78 ¹⁹	9 ⁸¹	10 ⁹⁹	0 ⁵⁸	—	0 ⁰²	0 ³⁰ 0 ⁰⁷
Kassa	49 ⁷³	14 ²⁸	28 ⁴³	0 ⁹⁴	—	0 ¹²	6 ⁰² 0 ⁴²
Pozsony	43 ⁹⁰	19 ⁰⁷	19 ⁸⁹	0 ⁹⁵	0 ⁰¹	0 ²³	15 ⁰³ 0 ⁸⁹
Sopron	86 ⁵⁸	9 ⁸⁵	2 ¹¹	0 ⁰⁴	—	0 ⁰²	1 ³³ 0 ⁰⁶
Szeged .	90 ⁰³	1 ⁸⁰	7 ²²	0 ⁴²	0 ⁰¹	0 ⁰⁸	0 ³³ 0 ⁰⁷
Temesvár	72 ⁰⁹	8 ⁰²	15 ⁵³	0 ⁶⁹	0 ⁰¹	0 ²⁰	2 ⁶⁹ 0 ⁶⁴

Ez a két táblázat rendkívül érdekes és tanulságos. — Látható ebből, hogy míg Pozsonyban 100 ember közül 44 vallotta magát pozsonyi illetőségűnek, addig 100 ember közül 56 csak ideszakadt, de semmi esetre sem pozsonyi illetőségű. Lássuk evvel szemben Szegedet. Itt 100 ember közül 90 Szegedre illető és csak 10 vallotta magáról, hogy illetősége más helyen keresendő. Ugyancsak Szegeden 100 ember közül közel 80, Pozsonyban 47 ember „helybeli“ születésű, ami kétségtelenül annak a jele, hogy Pozsony városának népességében nagyobb a keveredés. Hogy pedig a keveredés a kultúrával áll arányosságban, azt a különböző fővárosoknak — köztük Budapestnek is — példái mutatják. „A közlekedési eszközök fejlődésével — olvassuk a statisztikai közleményekben — az ipar haladásával, civilizáció okozta sűrűbb érintkezéssel, mindnagyobb azok száma, kik elhagyva szülőfalujukat vagy városukat, akár ideiglenesen, akár véglegesen más községben telepednek meg. A nagy közlekedési utaktól félre eső helyeken, hová a civilizáció hullámverései csak erőtlenül érkeznek rendszeren csaknem kizárólag a bennszülött népesség teszi az összes lakosságot; míg a városokban, az ipari és forgalmi élet csomópontjain, nagyon erős a keveredés“

Hogy Pozsonyban 10 év óta e tekintetben is minő-haladás mutatkozik, bizonyítja az, hogy míg 1880-ban a lakoságnak 49[·]₈₄ százaléka volt helybeli születésű, addig 1890-ben már csak 47[·]₄₅ százalék, tíz év előtt 57[·]₅₀ % vallotta magát pozsonyi illetőségűnek, 1890-ben csak 43[·]₉₀ %. A különbség természetesen a halálzásra vagy kivándorlásra esik. Hogy az összehasonlított városok közül nálunk telepedett meg a legtöbb ausztriai honos, az legnyugatibb fekvésünknek köszönhető; hogy a vidéki városok közül aránylag nekünk van legtöbb fővárosi és külföldi lakosunk, az határozottan városunk fejlett ipari és egyéb kulturális viszonyainak köszönhető.

Az alábbiakban részletesen közöljük a városunkban tartózkodó és nem pozsonyi illetőséggel bíró lakosságának származási helyeit.

Pozsony városának 52.411 lakosa közül:

Abauj-Torna	megyéből származik	59 férfi	44 nő
Alsó-Fehér		5	5
Arad		32	20

Árva	megyéből származik	30 férfi	37 nő
Bács-Bodrog		71	33
Baranya		44	32
Bars		111	116
Békés		21	19
Bereg		6	5
Besztercze-Naszód		4	2
Bihar		41	29
Borsod		23	16
Brassó		13	8
Csanád		3	1
Csík		6	3
Csongrád		14	13
Esztergom		41	48
Fejér		63	56
Fogaras		3	3
Gömör		39	20
Győr		96	147
Hajdú		10	12
Háromszék		10	5
Heves		23	18
Hont		67	69
Hunyad		11	7
Jász-Nagy-Kún-Szolnok		16	17
Kis-Küküllő		3	1
Kolozs		17	14
Komárom		151	187
Krassó-Szörény		19	17
Liptó		27	25
Máramaros		18	7
Maros-Torda		5	2
Moson		592	757
Nagy-Küküllő		10	1
Nógrád		49	25
Nyitra		1549	2063
Pest-Pilis-Solt-Kis-Kún		80	75
Budapestről		227	269
Pozsony		4294	5711

Sáros	megyéből származik	36 férfi	32 nő
Somogy		24	30
Sopron		245	219
Szabolcs		15	8
Szatmár		34	17
Szeben		8	27
Szepes		64	68
Szilágy		11	8
Szolnok-Doboka		9	3
Temes		32	48
Tolna		103	59
Torda-Aranyos		6	3
Torontál		55	39
Trencsén		498	643
Turóc		39	45
Udvarhely		4	1
Ugocsa		7	—
Ung		19	10
Vas		148	150
Veszprém		81	83
Zala		41	35
Zemplén		26	17
Zólyom		22	34
Ismeretlen		—	—

Látható ebből az összeállításból, hogy legtöbben tartózkodnak városunkban Pozsony megyeiek számszerint 10.005-en, azután Nyitra megyeiek számszerint 3612-en, Trencsén megyeiek 1141-en, Budapestről 496-an, Moson megyeiek 494-en, Sopron megyeiek 464-en, Komárom megyeiek 338-an, Vas megyeiek 298-an, Győr megyeiek 237-en, a többi megyéből a szám nem éri el a 200-at, legkevesebb ember tartózkodik városunkban, Csanád és Kis-Küküllő megyékből, melyek mindegyike csak 4—4 emberrel van városunkban képviselve. Horvát-Szlavonországból származott városunkba 62 férfi, 56 nő, Fiuméből 6 férfi, Ausztriából való volt 3.690 férfi és 4.184 nő, külföldről 220 férfi és 248 nő, míg 13 férfinél és 3 nőnél az, hogy honnan származtak, kideríthető nem volt. Az osztrák honosok közül:

Alsó-Ausztriából	származott	793 férfi	911 nő
Felső-Ausztriából		66	97
Salzburgból		7	8
Stájerországból		96	97
Karinthiából		11	24
Krajnából		38	33
Trieszt és területéből		1	3
Görz és Gradiskából		22	6
Isztriából		—	1
Tirolból		37	29
Vorarlbergből		2	1
Csehszágából		1073	1042
Morvaországból		1224	1535
Sziléziából		131	168
Galicziából		174	214
Bukovinából		12	12
Dalmáciából		3	3

Ezek szerint az osztrák honosok közt legtöbb volt a morva, szám szerint 2759; utánuk következett 2115 cseh, 1704 alsó-ausztriai, 388 galicziai és 299 sziléziai. Kétségtelenül úgy ezek mint a nagyszámú nyitra- és trenesénmegyeiek a munkások contingensét teszik ki. A külföldiek közül tartózkodik városunkban 397 németországi, 62 olasz, 36 svájcezi, 21 orosz, 12 francia, 11 szerb, 10 török, 9 angol, 3 bosnyák és 2 román.

Sajnos, hogy a statisztikai közleményekben az a körülmény, hogy hány pozsonyvárosi illetőségű egyén tartózkodik más megyékben és városokban, kitéüntetve nincsen, úgy, hogy e tekintetben a „viszonosság“ ki nem mutatható.

Vizsgáljuk most Pozsony város lakosságát *nemek* szerint.

Városunknak 52.411 lakosa közül 23.702 tartozik a férfi és 28.709 a női nemhez. Vagyis Pozsonyban 1000 férfitra 1211 nő esik és a női nem összesen 5007 lélekkel múlja felül a férfinet. Hasonlítsuk össze a viszonyokat más városokkal:

Város neve:	Ezer férfitra esik nő:
Budapest	1066
Debreczen	1073
Kassa	1229

A város neve:	Ezer férfitra esik nő:
Pozsony	1211
Sopron	1072
Szeged	1028
Temesvár	1191

Magyarországon átlagosan 1015 nő jut 1000 férfitra. A legtöbb város túlhágja ezt az átlagot. Egyik másik azonban az átlagon innen marad, sőt például Hódmező-Vásárhelyen 1000 férfitra csak 983 nő esik. — Hogy a városok közül Budapest, Kassa, Pozsony, Temesvár foglalják el az első helyet, ennel oka ismét csak eme városoknak kulturális előrehaladottsága mellett tanúsít, minthogy a nőknek több alkalmat nyújtanak a kenyérkeresésre, mint a többi városok. Legélénkebben illusztrálhatjuk ezt avval, ha kiemeljük az egyes városokban élő női napszámosnők és cselédek számát.

A város neve:	A női lakosság abszolút száma:	Ezek közül napszámos és cseléd	A női napszámosok és cselédek százaléka a női lakosságban.
Budapest	253.830	60.398	23 [·] ₇₉
Debreczen	29.469	3.684	12 [·] ₅₀
Kassa	15.928	3.527	22 [·] ₁₁
Pozsony	28.709	5.646	19[·]₆₆
Sopron	14.081	2.753	19 [·] ₅₅
Szeged	43.385	4.896	11 [·] ₂₇
Temesvár	21.677	4.675	21 [·] ₅₆

Ebből a táblázatból kivehető, hogy Budapest, Kassa, Temesvár, Pozsony, Sopron aránylag majdnem kétszer annyi női munkást foglalkoztatnak, mint akár Debreczen vagy Szeged. És mivel már fentebb említettem Hódmező-Vásárhelyt is, úgy ennek a viszonyait is fel akarom tüntetni. Hódmező-Vásárhelyen ugyanis 27.497 nő közül csak 1376 női napszámos és cseléd van, ami egészben véve a női lakosságnak csak 5 százalékát képezi. Érdekes adatokat kapunk akkor is, ha csupán a házi cselédek számításba. Ezek Budapesten a női lakosságnak 16 százalékát képezik, Kassán 16[·]₄, Sopronban 13[·]₇₄, Pozsonyban 12[·]₆, Temesvárott 11[·]₆, Debreczenben 8[·]₇₁, Szegeden 5[·]₇ és Hódmező-Vásárhelyen 3[·]₁ százalékát. A nagyobb számú cselédek kétségtelenül azt jelentik, hogy azokban a városokban a jólét is nagyobb.

Térjünk már most át a lakosság *korviszonyaira*. Itt ismét általánosságban — összehasonlítás kedvéért előbb arányszámokban fogunk beszélni és a részletekre csak majd később térünk át.

A város neve:	A lakosság hány százaléka volt:					
	0—15 éves			15—40 éves		
	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen
Budapest	26 [·] ₆₇	25 [·] ₇₈	26 [·] ₁₁	50 [·] ₆₈	50 [·] ₇₈	50 [·] ₇₃
Debreczen	33 [·] ₅₆	31 [·] ₇₉	32 [·] ₆₁	41 [·] ₂₀	43 [·] ₁₅	42 [·] ₂₁
Kassa	33 [·] ₈₃	28 [·] ₀₃	30 [·] ₆₃	44 [·] ₁₈	46 [·] ₇₂	45 [·] ₅₈
Pozsony	30[·]₉₅	25[·]₁₀	27[·]₇₁	42[·]₃₆	43[·]₁₉	42[·]₉₈
Sopron	32 [·] ₆₉	31 [·] ₆₆	31 [·] ₈₇	43 [·]	43 [·] ₁₈	43 [·] ₄₆
Szeged	38 [·] ₂₄	36 [·] ₇₆	37 [·] ₄₉	37 [·] ₁₄	39 [·] ₄₅	38 [·] ₃₁
Temesvár	32 [·] ₁₆	28 [·] ₇₁	30 [·] ₂₈	40 [·] ₆	44 [·] ₀₅	42 [·] ₅₁
	40—60 éves			60-on felül		
	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen
Budapest	17 [·] ₉₆	17 [·]	17 [·] ₈₂	4 [·] ₆₉	5 [·] ₉₆	5 [·] ₃₄
Debreczen	18 [·] ₄₆	17 [·] ₅₈	18 [·] ₀₁	6 [·] ₇₈	7 [·] ₄₈	7 [·] ₁₄
Kassa	16 [·] ₂₁	17 [·] ₈₂	17 [·] ₁₀	5 [·] ₇₈	7 [·] ₄₃	6 [·] ₆₉
Pozsony	18[·]₇₁	20[·]₇₃	19[·]₈₃	7	10[·]₆₈	9[·]₄₅
Sopron	17 [·] ₄₆	17 [·] ₃₇	17 [·] ₄₁	6 [·] ₆₈	7 [·] ₇₉	7 [·] ₂₆
Szeged	17 [·] ₉₇	16 [·] ₅₅	17 [·] ₂₅	6 [·] ₆₅	7 [·] ₂₄	6 [·] ₉₅
Temesvár	20 [·] ₁₈	19 [·] ₉₉	20 [·] ₀₈	6 [·] ₉₈	7 [·] ₂₅	7 [·] ₁₃

A fenti táblázatból kitünik, hogy Pozsonyban Budapest után aránylag legkevesebb a 15 éven aluliak száma, aminek oka egyrészt az, hogy nálunk a gyermekhalandóság meglehetősen nagy és másrészt, hogy a lakosság bevándorlók által gyarapodik, már pedig a bevándorlók rendszerint már élelmedettebb koruak. Egy másik nem kevésbé örömdetes tény, hogy a 60-on felüli lakosság arányszáma nálunk a legnagyobb, jelölül annak, *hogy városunk a nagy gyermekhalandóság dacára egyike a leg-egészségesebb városoknak*. — Meg kell még jegyezni, hogy nemcsak a fentemlített városok között, de Magyarország valamennyi városa között Pozsonyban van aránylag a legtöbb öreg ember és csak 3 erdélyi vármegye szárnyalja túl Pozsonyt, de csak alig egy fél százalékkal. Pozsony városa lakosságának korviszonyai a következő részletekből derülnek ki:

	férfi			férfi	nő
0-1 éves korig volt	1116	1132	38 éves korig volt	352	423
2	552	535	39	301	323
3	528	509	40	337	435
4	492	492	41	290	321
5	460	411	42	288	372
6	468	481	43	249	291
7	430	465	44	236	310
8	432	425	45	265	355
9	364	419	46	281	349
10	449	440	47	219	284
11	456	457	48	234	356
12	482	450	49	191	215
13	530	473	50	231	377
14	574	516	51	215	246
15	650	608	52	193	283
16	613	602	53	209	282
17	585	646	54	211	297
18	484	673	55	170	286
19	500	591	56	187	244
20	456	628	57	169	238
21	370	554	58	142	227
22	334	564	59	122	185
23	338	491	60	161	327
24	367	593	61	121	171
25	417	502	62	136	219
26	409	575	63	127	162
27	392	460	64	100	201
28	372	505	65	105	199
29	354	401	66	121	213
30	386	469	67	96	151
31	378	403	68	106	175
32	338	444	69	83	106
33	332	418	70	151	212
34	351	416	71	65	122
35	289	395	72	71	112
36	334	438	73	53	82
37	332	364	74	63	94

				férfi	
75 éves korig volt	48	96	89 éves korig volt	3	3
76	51	79	90	2	6
77	40	68	91	—	1
78	45	52	92	—	2
79	31	41	93	1	—
80	27	37	94	2	1
81	19	46	95	—	1
82	15	19	96	—	—
83	7	19	97	—	—
84	11	11	98	—	—
85	7	17	99	—	—
86	9	7	100 „ „ „	—	—
87	3	6	Ismeretlen korú	2	—
88	4	7			

Ezek szerint Pozsonyban 1703 férfi és 2753 nő, összesen 4456 ember él, ki a 60 éves kort már túlélte; 577 férfi, 944 nő, összesen 1521 ember túl van a 70-en; 83 férfi, 161 nő, összesen 244-en túl vannak a 80 éves koron és 3 férfi, 5 nő már a 90-et is túlhaladta.

Ami a családi állapotot illeti, úgy Pozsonyban a 16 éven felüli polgári népességet számítva a következő arányszámokat kapjuk. A férfiak közül nőtlen volt $42\frac{32}{100}\%$, nős $53\frac{19}{100}\%$, özvegy $4\frac{29}{100}\%$ elvált $0\frac{20}{100}\%$, nők közül hajadon volt $40\frac{42}{100}\%$, férjes $40\frac{42}{100}\%$ özvegy $18\frac{57}{100}\%$ és törvényesen elvált $0\frac{9}{100}\%$.

Hasonlítsuk e számokat össze a többi városokéval:

A város neve:	Férflak:			
	nőtlen	nős	elvált	
Budapest	46 ⁹⁰	49 ⁰²	3 ⁷¹	0 ³⁷
Debreczen	34 ⁷⁵	60 ⁷²	4 ²⁴	0 ²⁹
Kassa	41 ⁹⁶	54 ⁴⁸	3 ⁴³	0 ¹³
Pozsony	42³²	53¹⁹	4²⁹	0²⁰
Sopron	43 ⁸¹	51 ⁴¹	4 ⁶⁷	0 ¹¹
Szeged	28 ⁸²	67 ³⁰	3 ⁶⁰	0 ⁶⁸
Temesvár	37 ¹⁸	57 ⁵⁰	5 ⁰²	0 ³⁰

A város	Nők:			
	hajadon	férjes	özv.	törv. elvált
Budapest	39 ⁰²	44 ⁴⁸	15 ⁸⁹	0 ⁶¹
Debreczen	26 ⁸⁵	56 ⁰⁹	16 ⁵¹	0 ⁵³
Kassa	35 ¹⁰	45 ³⁵	19 ²⁷	0 ²⁸
Pozsony	40¹²	40⁴²	18⁸⁷	0²⁹
Sopron	38 ⁹¹	48 ⁶¹	12 ³²	0 ¹⁰
Szeged	20 ¹⁶	64 ³⁰	15 ⁴²	0 ¹²
Temesvár	32 ¹⁰	47 ¹⁹	20 ²⁹	0 ⁴²

Mielőtt ennek a táblázatnak méltatására átmennék, constataálni kell, hogy a lakosság percentuatiójában a családi viszonyok más törvény alá esnek, ha a vidék és más, ha a városok lakosságát vizsgáljuk. A nagy városokban sokkal többen vannak, kik nem lépnek be a házasság életbe, részben mivel az igények a városban sokkal nagyobbak, a megélhetési viszonyok pedig a nagy konkurrenzia miatt sokkal nehezebbek, másrészt meg mivel a városokba a bevándorlók egy része olyan előrehaladott korban van már, a melyben a házasságra már magát nehezen szánja, végre mint pszichologiai momentum az a körülmény is hozzájárul, hogy az egyedüllét kellemetlenségeit nagyobb városban kevésbé érzik mint a kisebbben. Ezért a városokat nem tekintve, vidéken az arány következő: Magyarország felnőtt lakossága közül 25⁷⁰%-a nőtlen férfi, 16⁹³%-a hajadon leány, 69²⁸%-a házasságban élő férfi, 67⁶¹%-a férjes nő, 4⁹¹%-a özvegy férfi, 15³⁵%-a özvegy nő, 0⁰⁸% az elvált férfi, 0¹¹% az elvált nő. Hasonlítsuk össze ezeket az adatokat a fenti táblázatban levő arányszámokkal, a különbség rögtön szembe ötlik. Különösen feltűnő, hogy még Budapestet is bele számítva, nálunk van aránylag a legtöbb hajadon és a legkevesebb férjes nő. Mennyiben van itt befolyással városunknak annyit emlegetett drágasága, azt ezuttal kutatni nem akarom, de mint érdekes tény ki kell emelnem.

Egy további, szintén érdekes momentum az, hogy annál több nő megy férjhez a városokban, amennyel kevesebb a nők száma a férfiakéhoz viszonyítva. Már akkor, midőn a különböző nemekről szóltunk, említettük, hogy Vásárhelyt 1000 férfira csak 983 nő esik. Szegeden 1026, Debreczenben 1073, míg Pozsonyban 1211. Ennek megfelelőleg Vásárhelyen a nők közül

csak 12[·]₁₁ % a hajadon, Szegeden 20[·]₁₆, Debreczenben 26[·]₈₈ és nálunk 40[·]₄₂ %.

Számokban kifejezve van Pozsonyban 14.616 nőtlen, 8334 házas, 672 özvegy és 31 törvényesen elvált férfi, a kikkel szemben 16.242 hajadon, 8431 férjes, 3935 özvegy és 61 elvált nő áll. Az arány, hogy 1000 férfura 1211 hölgy esik, sokkal kedvezőtlenebbé válik, ha a következő összeállítást tesszük. Szembe állítjuk ugyanis a férfiakat 20—50 éves korig, a 16—40 éves korú hölgyekkel és akkor azt találjuk, hogy 3874 férfura nem kevesebb mint 7550 hölgy esik.

A családi állapotot a korról összevetve a következő adatokat nyerjük.

Nőtlen illetve hajadon volt éves korig	Nőtlen illetve hajadon volt		Házias		Özvegy		Elvált	
	férfi	nő	férfi	nő	nő	nő	nő	nő
0—15	7983	7811	—	1	—	1	—	—
16—20	2635	2995	2	141	1	4	—	—
21—25	1577	1947	240	734	5	21	—	2
26—30	973	1115	920	1228	20	61	—	6
31—40	786	1030	2472	2643	60	350	10	18
41—50	340	573	2033	1926	95	706	7	16
51—60	171	419	1442	1168	144	1009	12	14
60-on felül	144	352	1220	590	347	1783	2	5
Ismeretl. korú	7	—	5	—	—	—	—	—

Ez a táblázat is kellő szembeállítás mellett rendkívül érdekes adatokat szolgáltat. Így például, hogy Pozsonyban összesen 5844 nő van 16—25 éves korig és ezek közül 4942, vagyis 84 % a hajadon, a 21—25 éves korú hölgyek közül a hajadonok száma 45 %. Érdekes adat az is, hogy a legfiatalabb házas nő még nem volt 16 éves és hogy az özvegyek közül is egy 15 éves nő található, másrészt meg 2 férfi még nem volt 20 éves, midőn már házasságra lépett.

Térjünk át most városunk *hitfelekezeti viszonyaira*. Itt legfőlegb csak az érdekelhet bennünket, hogy az egyes felekezetek mennyiben szaporodtak az utolsó 10 év alatt.

Városunkban a legutolsó népszámlálás alkalmával volt római katolikus: 17.016 férfi + 22.004 nő, összesen 39.020; görög katolikus 23 férfi + 16 nő = 39; örmény 0 férfi + 1 nő = 1; görög keleti 26 férfi + 15 nő = 41;

ág evang. 3475 férfi + 3872 nő = 7347; ev. református 276 férfi + 249 nő = 525; unitárius 11 férfi + 7 nő = 18; egyéb keresztény hitvallású 12 férfi + 12 nő = 24; zsidó 2863 férfi + 2533 nő = 5396. A hitfelekezetek szaporodását az utolsó 10 év alatt a következő számok mutatják.

A lakosságnak hány százaléka volt:

	róm. kath	gör. kath.	gör. keleti	ágostai	református	zsídó
1870-ben	74 [·] ₅₉	—	—	15 [·] ₁₂	0 [·] ₃₈	9 [·] ₇₈
1890-ben	74 [·] ₄₅	—	—	14 [·] ₀₂	1 [·] ₀₀	10 [·] ₂₀

Ezekből a számokból láthatjuk, hogy csakis a reformátusok és a zsidók szaporodtak, még pedig amazok 0[·]₆₂, emezek 0[·]₅₁ százalékkal, úgy hogy tulajdonképen lényeges változás más nem igen észlelhető, minthogy az ágostai evang. felekezet 1[·]₁₀ százalékkal fogyott.

Foglalkozunk ezek után egyik legfontosabb kérdéssel, t. i. a lakosságnak anyanyelvével és nyelvismeretével — Megjegyzem, hogy nyelvismeret alatt a statisztikai közleményekben csakis a hazai nyelvek (magyar, német, tót, oláh-ország, horvát-szerb, ruthén, vend) ismeretét dolgozták fel.

A különböző nemzetiségek létszáma Pozsonyban következő:

	összes polg. népesség	magyar	oláh	ruthén	horvát-sz.	egyéb
1890-ben	52.411	10.433	31.404	8709	18	16 232 1599
1880-ban	48.006	7537	31.492	7537	—	144 1296

Összehasonlítva az 1880-ban talált viszonyokkal, a haladást igen örvendetesnek kell mondanunk. Mert míg 1890-ben az összes polgári népesség csak 9[·]₁₈ százalékkal szaporodott, addig a magyarság szaporodása 38[·]₄₂ százalékot tesz ki, a németek 0[·]₂₈ % -al fogytak, de a tótok 15[·]₅₃ % -al szaporodtak. A lakossághoz viszonyítva a nemzetiségeket, a következő arányszámokat kapjuk.

Az összes polgári népességből volt:

	magyar	német	tót	horvát-szerb	egyéb
1880-ban	15 [·] ₇₀	65 [·] ₆₀	15 [·] ₇₀	0 [·] ₃₀	2 [·] ₇₀
1890-ben	19 [·] ₉₁	59 [·] ₉₂	16 [·] ₆₂	0 [·] ₄₄	3 [·] ₀₅

Ebből az összeállításból látható, hogy a magyarság hódítása mégsem oly nagy, mint azt várni lehetett volna. A lakosság arányában egészben csak 4[·]₂₁ % -kal szaporodott.

Láttuk tehát, hogy mennyien vallották anyanyelvüknek a magyart, kutassuk azt most, hogy a népszámlálási lapnak arra a másik kérdésére, hogy anyanyelvén kívül, melyik hazai nyelvet beszéli még, hányan feleltek avval „magyar nyelvet”. Összehasonlítás céljából az 1880. és az 1890. népszámlálást veszem, hogy a haladás észrevehető legyen:

	Anyanyelvre		Az idegen nyelvűek közül magyarul beszélő szám szerint százalékban		A magyarul beszélők összes száma szám szerint százalékban	
	magyar	nem magyar	szám szerint	százalékban	szám szerint	százalékban
1880-ban	7.518	40.488	7.619	18 [·] ₈₂	15.137	31 [·] ₅₃
1890-ben	10.433	41.978	10.847	25 [·] ₈₁	21.280	40 [·] ₆₀

Ezek szerint míg az összes lakosság 1880-tól 1890-ig 4410 lélekszámmal szaporodott, addig a magyarság szaporodása 6143 lélek, vagyis míg Pozsony város lakossága 9,18^o/_o-al gyarapodott, addig a magyarság gyarapodása 40°/_o-ot tesz ki. Akármilyen örvendetes is ez a tény, mégis más világitás alá esik, ha a magyar nyelvi viszonyokat más városokkal összehasonlítjuk.

A város neve	A lakoságnak hány százaléka		Más anyanyelvűek közül hány százalék beszél magyarul		Összesen a lakoságnak hány százaléka beszélt magyarul	
	magyar	má- anyanyelvű	1880-ban	1890-ben	1880-ban	1890-ben
	Budapest	66 [·] ₃₅	33 [·] ₆₅	34 [·] ₄₂	45 [·] ₁₈	71 [·] ₇₆
Debreczen	98 [·] ₀₁	1 [·] ₉₉	71 [·] ₉₅	80 [·] ₁₈	99 [·] ₃₃	99 [·] ₆₀
Kassa	49 [·] ₉₃	50 [·] ₀₇	31 [·] ₄₆	42 [·] ₈₁	58 [·] ₆₈	71 [·] ₃₅
Pozsony	19[·]₉₁	80[·]₀₉	18[·]₈₂	25[·]₈₁	31[·]₅₃	40[·]₆₀
Sopron	29 [·] ₇₅	70 [·] ₂₂	25 [·] ₂₀	31 [·] ₀₁	40 [·] ₉₁	51 [·] ₅₅
Szeged	96 [·] ₁₃	3 [·] ₈₇	51 [·] ₆₅	77 [·] ₄₆	98 [·] ₀₅	99 [·] ₁₃
Temescvár	26 [·] ₇₂	73 [·] ₂₈	27 [·] ₂₇	37 [·] ₅₆	43 [·] ₄₅	54 [·] ₂₅

Látható ebből, hogy a magyar anyanyelvűek Pozsonyban vannak aránylag legkisebb számban, de hogy a magyarság haladása mégis majdnem egyenlő arányban áll a többi városokéval. Nem lesz érdektelen a nyelvi viszonyokat a hitfelekezetek szerint kutatni és ha ezt tesszük, úgy a következő érdekes adatokat nyerjük:

Magyar anyanyelvű volt a	róm. kath.	ág. evang.	reform.	zsidók közül
1880-ban	15 [·] ₉₆	12 [·] ₅₃	54 [·] ₆₀	13 [·] ₇₃
1890-ben	20 [·] ₀₈	13 [·] ₁₂	80 [·] ₅₇	21 [·] ₇₄

Ebből látható, hogy a magyarosodásban az összes felekezetek között a református egyház jár legelől, utána jönnek a zsidók, majd a róm. katolikusok, végül pedig az evangélikusok.

Városunk lakossága nyelvismeretek szerint a következő részletes statisztikai adatokat szolgáltatja:

A magyar anyanyelvűek közül:

Csak magyarul	beszél	967 férfi	1485 nő	=	2452
Magyarul és németül		3595	3692	=	7287
Magyarul és tótul		246	413	=	659
Magyarul és oláhul		10	5	=	15
Magyarul és ruthénul		1	—	=	1
Magyarul és horvátul		2	1	=	3
Magyarul és szerbül		—	2	=	2
Magyarul és egyéb nyelven		3	11	=	14

A német anyanyelvűek közül magyarul is beszél 4871 férfi és 4041 nő = 8912; a tót anyanyelvűek közül magyarul beszél 943 férfi és 731 nő = 1674; az oláhok közül 10 férfi és 4 nő = 14; a horvátok közül 26 férfi és 15 nő = 41; a szerbek közül 13 férfi és 6 nő = 19; a vend anyanyelvűek közül 1 férfi és 1 nő = 2; végül az egyéb nyelvűek közül 120 férfi és 66 nő = 186.

Mindenesetre jellemző, hogy míg a magyar anyanyelvűeknek közel 70 százaléka beszél a német nyelvet, addig a német anyanyelvűek közül csak 28 százaléka beszél magyarul. A tótok közül közel 20 százaléka beszél magyarul is, míg a magyarok között csak 6 százaléka van olyan, aki tótul is tud.

Vessük végül össze az anyanyelvet a különböző hitfelekezetekkel:

hitfelekezet	anyanyelve magyar		német	
római katolikus	3.305 férfi	4.530 nő,	9.775 férfi	12.306 nő
görög és örmény kath.	11	9	1	3
görög és örmény keleti	2	1	4	2
ág. evang.	528	436	2.430	2.740
ev. reform.	226	197	35	42
unitárius	7	5	3	2
egyéb keresztény hitf.	—	3	7	3
zsidó	745	428	2.021	2.030

hitfelekezet			egyéb	
	3.048 férfi	4.351 nő,	888 férfi	817 nő
római katolikus	3.048 férfi	4.351 nő,	888 férfi	817 nő
görög és örmény kath.	1	2	10	3
görög és örmény keleti	—	—	20	12
ág. evang.	492	670	25	26
ev. reform.	8	2	8	7
unitárius	1	—	—	—
egyéb keresztény hitf.	2	4	3	2
zsidó	66	62	31	13

Ebből a táblázatból is látható, hogy az aránylag legmagyarabb hitközség az ev. református, míg a zsidó hitközségben aránylag a legtöbb német van, a római katolikusoknál pedig aránylag a legtöbb tót.

Térjünk át ezek után a statisztikai adatok legfontosabb részére, a *műveltségi viszonyokra*. Ezek persze a műveltség legprimitívebb követelményeire terjednek ki, még pedig az írni és olvasni tudásra. Természetesen csak a 6 éven felüli lakosságra az, mely ezen kérdés megvitatásánál számba jön és ha a következőkben százalékokról beszélünk, úgy ez alatt csak a 6 éven felüli lakosság százalékát kell hogy értsük. Itt is mielőtt részletekre kiterjeszkednék, előbb általánosságban akarom kiemelni, hogy milyen a műveltség foka Pozsonyban és milyen evvel összehasonlítva a többi városokban. Ezeket a viszonyokat a következő táblázat mutatja:

A	Olvasni és írni tud:		Csak olvasni tud:		Sem írni sem olvasni nem tud:	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
Budapest	38 [·] ₆₂	75 [·] ₂₂	0 [·] ₄₀	2 [·] ₂₁	10 [·] ₉₈	22 [·] ₅₇
Debreczen	78 [·] ₉₅	72 [·] ₇₉	0 [·] ₆₀	1 [·] ₉₀	20 [·] ₄₅	25 [·] ₃₁
Kassa	82 [·] ₀₂	61 [·] ₆₄	0 [·] ₈₈	4 [·] ₄₇	17 [·] ₁₀	33 [·] ₈₉
Pozsony	88[·]₁₅	77[·]₄₇	0[·]₆₇	2[·]₈₁	11[·]₁₈	19[·]₇₂
Sopron	87 [·] ₀₃	83 [·] ₄₄	0 [·] ₄₆	1 [·] ₉₈	12 [·] ₅₁	14 [·] ₅₈
Szeged	69 [·] ₆₉	54 [·] ₁₃	0 [·] ₇₆	2 [·] ₁₁	29 [·] ₅₅	43 [·] ₇₆
Temesvár	79 [·] ₃₈	65 [·] ₀₈	0 [·] ₇₁	2 [·] ₀₀	19 [·] ₉₁	32 [·] ₉₂

Ez a táblázat mindjárt első pillantásra meglepő eredményeket tüntet fel. Kétségtelenné teszi, hogy *ami a férfiak műveltségét illeti, Budapest után mindjárt Pozsony következik, a nők műveltségére nézve pedig Pozsony túlszárnyalja Budapestet.*

Sopronnak dicséretére válik, hogy a pálmát még tőlünk is elragadja, úgy, hogy Sopront még némileg Budapest elé is lehet helyezni.

A többi városok messze mögöttünk maradnak. A „Statistikai közlemények“ is méltányolja ezt a dicséretünkre való helyzetet, midőn konstatálja, hogy „átlag véve ma Budapest, Sopron és Pozsony tekinthetők Magyarország legműveltebb városainak.“ A táblázatból kitűnik az is, hogy az egyetemi kérdésben velünk konkurráló Szeged, népességének műveltségére nézve, mennyire hátra van még. Míg nálunk 10 férfi közül csak 1 nem tud sem írni, sem olvasni, addig Szegeden 10 közül 3 analfabeta férfi akad és míg nálunk 10 nő közül kettő az analfabeta, addig Szegeden majdnem minden második asszony kénytelen keresztet csinálni, ha neve aláírását kéri. Azt hiszem, hogy Szegeden egyelőre több elemi iskolának felállítására sürgősebb szükség volna, mint az egyetemre.

Nagyon tanulságos lesz ránk nézve, ha most már Pozsony városára nézve a műveltségi viszonyokat részletesebben taglaljuk. Mindenekelőtt konstatálni akarom, hogy e tekintetben is az utolsó évtizedekben minő haladást tettünk?

1869-ben olvasni-írni tudott	79 [·] ₂₄ férfi és	65 [·] ₁₅ nő
1880-ban	85 [·] ₇₅	70 [·] ₃₅
1890-ben	88 [·] ₁₅	77 [·] ₄₇

Látható ebből, hogy a haladás nálunk folytonos, de hogy még mindig nagyon jól tűr el még nagyobb fokokat is. Persze számba kell venni, hogy a műveltségi viszonyok alakulására nagy befolyással van a bevándorlás, melynek nagy contingensét munkások képezik, akik odahaza nem részesültek a kellő oktatásban és így városunkban az analfabeták számát szaporítják. Minél nagyobb a röghöz ragaszkodó népesség, annál nagyobboknak kellene lenni azok számának, akik a műveltség alapelemeit megtanulták, mivel a legesekélyebb követelmény, melyet egy városhoz teszünk, hogy nemcsak kellő számú iskolákat állít, de kellően ellenőrzi is, hogy a lakosság kivétel nélkül a megfelelő oktatásban részesüljön.

Városunk műveltségi fokát vessük össze most a korrallal.

A lakosság:	írni olvasni tud:		csak olvasni tud:		sem írni sem olvasni nem tud	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
6 éven aluli	—	24	—	—	3148	3055
6—10 éves	1650	1618	13	8	480	604
11—15	2564	2372	3	8	125	124
16—20	2482	2860	4	35	152	245
21—30	3405	4281	20	107	314	726
31—40	2962	3104	25	110	357	845
41—50	2155	2272	32	155	297	803
51—60 „	1469	1711	17	128	293	776
60-on felül	1422	1637	24	169	277	932
Ismeretlen korú	10	—	—	—	2	—
Összesen.	18119	19879	138	720	5445	8110

Tanulságos ezen táblázat, mivel róla leolvashatjuk, hogy a már iskolázott, tehát 11—20 éves lakosság közül aránylag milyen kevés az analfabeta. 10328 ilyen korú egyén közül csak 646 volt olyan, aki sem írni, sem olvasni nem tudott, ami 6 százaléknak felel meg. Ezeket vagy iskolakerülő gyermekeknek vagy olyanoknak tarthatjuk, kik az írást vagy olvasást egyáltalában meg nem tanulhatták. A 6—10 éves korban levő analfabetákról bátran feltehetjük, hogy ezeknek a száma még nagyon fog apadni. A 21—40 éves analfabeták nagy számát valószínűleg az ebben a korban városunkba tördülő cselédség és munkás nép okozza. A 40., 50. és 60. életévben levő analfabeták számára bizonyára az a körülmény lehetett befolyással, hogy gyermek-, illetve serdülő korukban az iskoláztatás olyan általános, mint manapság, nem volt.

Vessük össze *a műveltségi fokot az anyanyelvvvel* és ekkor a következő adatokat nyerjük:

A lakosság anyanyelve:	olvasni írni tud		csak olvasni tud		sem írni sem olvasni nem tud	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
magyar	3974	4174	13	150	837	1285
német.	10877	12558	58	235	3341	4335
tót	2475	2529	56	292	1087	2270
oláh	13	3	—	—	—	2
ruthén-vend	6	10	1	—	5	1
horvát-szerb.	81	94	1	5	22	29
egyéb nyelvű.	693	511	9	38	153	188

Ez az összeállítás úgy fog csak bennünket érdekelni, ha az anyanyelv szerint megoszlott lakosságból a 6 éven aluli létszámot levonjuk, ugyanezt a létszámot természetesen le kell hogy vonjuk az olvasni és írni nem tudók létszámából és akkor azután következő érdekes adatokat nyerjük:

6 éven felül magyar anyanyelvű volt 4824 férfi, 5609 nő, analfabeta volt 252 férfi, 686 nő, vagyis 5.22^0 férfi 12.23^0 nő.

6 éven felül német anyanyelvű volt 14.276 férfi és 17.128 nő, analfabeta 1236 férfi, 2279 nő, vagyis 8.65^0 férfi és 13.30^0 nő.

6 éven felül tót anyanyelvű volt 3.618 férfi és 5.091 nő, analfabeta 676 férfi, 1888 nő, vagyis 18.68^0 férfi és 37.08^0 nő.

Valóban mint örvendetes tényt kell kiemelnünk, hogy városunkban, az írás-olvasást tekintve, a magyar elemet illeti a vezérszerep, utána következik a német és jóval utána a tót anyanyelvű lakosság.

Végül vizsgáljuk a műveltségi viszonyokat *városunk hitfelekezetei szerint*. Hogy túlságos hosszúra ne nyuljon az előadásom, csupán csak 4 felekezetre szorítkozom, a többiek úgy is elenyésző számban élnek közöttünk.

Vallásfelekezet	olvasni írni tud		csupán olvasni tud		analfabeta	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
róm. kath.	12786	14752	102	623	4128	6629
ágost. evang. .	2796	2959	28	74	651	839
ev. református	238	204	1	7	37	38
zsidó	2237	1922	7	14	619	597

Sajnos, hogy az egyes hitfelekezetek a korviszonyok szerint nincsenek kitüntetve, úgy, hogy nem vagyunk képesek megtudni, hogy a 6 éven aluli lakosság hitfelekezetek szerint hogyan oszlik el. Kénytelenek vagyunk tehát, ha az egyes hitfelekezetek műveltségi fokát százalékokban akarjuk kifejezni, a hitfelekezetekhez tartozó összes népességet számba venni. Az analfabeták arányszáma így nagyobb lesz ugyan, de az egyes hitfelekezetek közti különbségek azért így is ki fognak tűnni.

Vallásfelekezet	Hány százalék tud írni és olvasni	Vagy csak olvasni	Hány analfabeta	
róm. kath.	75 ⁷⁴ férfi	69 ⁸⁷ nő	24 ²⁶ férfi	31 ¹³ nő
ág. evang..	81 ²⁶	78 ³³	18 ⁷⁴	21 ⁶⁷
ev. reform.	86 ⁵⁹	84 ⁷⁵	13 ⁴¹	15 ²⁵
zsidó	78 ³⁷	76 ⁴³	21 ⁶³	23 ⁵⁷

Ezek szerint a legműveltebb felekezet Pozsonyban az ev. református, utána következik az ág. evang., utána a zsidó és végül a római katolikus hitfelekezet.

Térjünk át most lakosságunk *egészségi állapotára*.

Az 1890. népszámlálás alkalmával Pozsonyban 381 férfi és 625 női beteget irtak össze, jó felénnyel kevesebbet mint 1880-ban, mert míg 1880-ban 1000 lakosra 49 beteg jutott, 1890-ben csak 19. Más városokkal összehasonlítva az eredmény következő:

	1000 lakosra találtak beteget 1880-ban	1890-ben
Budapest	30	21
Debreczen	14	12
Kassa	37	18
Pozsony	49	19
Sopron	25	13
Szeged	15	14
Temesvár	35	15

Bár örvendetes a haladás, melyet Pozsony 1880 óta tett, midőn a betegek létszámát per mille 49-ről 19-re csökkentette, de még így is a betegedési szám a többi városhoz arányítva elég nagy, úgy hogy mindjárt Budapest után mi következünk. Hogy a betegedési arány 1880 óta annyira javult, azt bátran a javult hygieniai viszonyoknak köszönhetjük. Hogy mást ne említsek, ott van a vízvezeték, melynek áldásos hatását a város lakossága az elmúlt decennium nagyobb részében már élvezhette és mely most, hogy kötelezővé lett, bizonyára még fokozni fogja az általános egészségi állapot javulását. Ugyancsak nagy haladást jelent a csatornázás rendezése is, úgy hogy nem kételkedem, miszerint az 1900. népszámlálás még szebb eredményeket fog feltüntetni. Hogy azonban a betegedési arányszám még mindig nagyobb lesz nálunk, mint például Debreczenben vagy Szegeden, azt előre lehet mondani. Ennek okát abban

találjuk, hogy egyrészt városunk régi építkezése nem felel meg a higieniai viszonyoknak, másrészt meg a városunkat aránylag nagy számban ellepő proletarius nép, nemcsak rossz lakással bír, de élelmezése is hiányos és így a megbetegedéseknek jobban ki van téve. Egy további tényező, mely városunk betegedési számát növeli, abban keresendő, hogy városunkat a vidéki betegek egész serege lepi el, akik bajuk ellen – különösen a Pozsonyban nagy számban létező gyógyintézetekben – keresnek orvoslást. Így például Pozsonyban 1890. deczember 31-én 1006 beteget számláltak össze, akik közül az országos kórházban 355 ápoltatott. Ezen ápoltak között pedig csak 32 volt pozsonyi illetőségű, a többi máshonnan – többnyire Pozsonymegyéből került a kórházba. Nem lesz érdektelen a betegség tartamát is kiemelni, bár ez a betegeknek nagyon is kététes értékű bemondásán alapszik.

Összes beteg létszám 381 férfi 625 nő = 1006.

A betegség tartott:

1,	2,	3 hétig	1 hónapig	2-4 hóig
17 f. 16 n.	25 f. 25 n.	27 f. 35 n.	47 f. 66 n.	83 f. 105 n.
6 hóig	1-5 évig	6 10 évig	10 évnél régebben	bizonytalan ideig
21 f. 37 n.	104 f. 185 n.	17 f. 41 n.	23 f. 46 n.	17 f. 69 n.

Látható ebből, hogy a bejelentett betegségek legnagyobb száma idült eset, és hogy a betegek között a nők a férfiaknak praevaleálnak.

Ami a testi és szellemi fogyatkozásokat illeti, úgy a népszámlálásnál csak a vak, siketnéma, elmebeteg és hülye egyénekre voltak tekintettel és ezekre vonatkozólag következő adatokat kaptunk.

A város neve	vak		siketnéma		elmebeteg		hülye	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
Budapest	269	194	254	185	891	716	151	87
Debreczen	38	45	25	27	14	18	33	24
Kassa	5	2	12	6	9	13	4	8
Pozsony	17	27	7	20	42	48	18	16
Sopron.	1	7	3	6	2	4	1	7
Szeged	64	68	34	27	51	49	36	19
Temesvár	24	13	34	14	9	11	23	9

Ami a vakokat illeti, úgy azok száma nálunk aránylag nagyon csekélynek mondható, mivelhogy a 44 vak között egy tekintélyes szám az országos kórházban kezelt vidéki lakosságra esik. A siketnémák arányával is meg lehetünk elégedve. Az elmebetegek nagyobb számában ismét az országos kórháznak van része, melynek elmebajos osztályán csak kevés pozsonyi ápoltatik, a legnagyobb rész vidékről jön be az intézetbe. Hogy különben az elmebetegek és hülyék számlálása milyen nehézségekbe ütközik és hogy éppen ezért milyen kétes értékűek az idevágó statisztikai adatok, erre nézve csak ismételhetem azt, amit „Az elmebetegügy Magyarországon” című értekezésemben (Közegészségügyi Szemle 1890. és 1891. évfolyam) irtam:

„Mielőtt a hazánkban felvett elmebeteg-statisztikával foglalkoznám, ki kell jelentenem, hogy én az elmebetegeket és a hülyéket ezen név alatt „elmebajos” foglalom össze. Statisztikusaink ugyanis megkülönböztetik az elmebeteget a hülyétől, a nélkül azonban, hogy azt maguk a statisztikai számok megengednék, mert honnan merítik a számokat? A nagyközönség szolgáltatója őket, már pedig a publikum e tekintetben meglehetősen megbizhatatlan. Hiszen ha hülye alatt a veleszületett butaságot értjük, úgy a szakember sem képes minden esetben meghatározni a butaság ezen alakját, honnan tudná tehát a nagyközönség meghatározni, hogy adott esetben a butaság vele született-e vagy szerzett, mikor a veleszületett buták gyermekkorban a laikusok által fel nem ismerhetők, sőt éppen néha még „esodagyermek” számba is mennek. De van a statisztikának egy másik hibája is, t. i. hogy messze a való mögött marad. Oka ennek az, hogy a családtagok az elmebetegség iránti előítélet következtében eltitkolják az eseteket, szégyelik azt, hogy egyik közülök elmebajos és ha csak nagyon nem ismeretes mások előtt is már, hogy az egyik hozzátartozójuk ilyen bajba esett, bizonyára kerülni fogják azt a statisztikai lapok megfelelő rovatába beírni.“

Kutassuk most azokat az adatokat, melyek nyilvánvalóvá teszik, hogy városunk lakossága hogyan lakja azt a területet, melyet elfoglal és hogy miképen oszlik el népességünk a különböző foglalkozási ágak szerint.

A következő táblázatból a viszonylagos népesség és néptömörülés vehető ki. Miután területben nem változtunk, a népesség azonban szaporodott, természetesen, hogy a néptömörülés is nagyobb lesz.

A város neve	Terület □ km	Viszonyl. népesség; egy □ km.-re esett hány lakos?		
		1869-ben	1880-ban	1890-ben
Budapest	201	1.346 ⁶⁹	1.793 ⁷⁹	2.447 ⁴⁵
Debreczen	957	48 ¹⁶	53 ⁴²	59 ⁵⁰
Kassa	93	233 ⁷⁸	280 ⁶¹	310 ⁵⁸
Pozsony	75	620⁵³	640⁰⁸	698⁸¹
Sopron.	133	158 ⁷¹	174 ⁶⁰	204 ⁶¹
Szeged	816	86 ⁰⁰	90 ²⁹	104 ⁸⁶
Temesvár	36	895 ⁰⁸	935 ⁹¹	1.107 ⁸⁹

Látható ebből a táblázatból, hogy legsűrűbb a népesség Budapesten; utána Temesvárott és Pozsonyban, míg nagyterületű alföldi városainkban a népesség aránytalanul ritkább. Ezt a tények okozzák, melyek még a városhoz, például Debreczenhez, tartoznak és melyek a város határát jóval kiszélesbítik. Így eshetik meg, hogy Debreczennek vagy Szegednek 4—5-ször akkora a területe, mint Budapestnek.

Ami a különböző *foglalkozási ágakat* illeti, úgy az erre vonatkozó adatokat a statisztikai közlemények második kötetében találjuk feldolgozva. A különböző foglalkozások következő csoportokra oszlanak:

1. Értelmiségi kereset: a) hivatásbeliek, b) alkalmazott szolgák. 2. Őstermelés. 3. Bányászat, ipar és forgalom. 4. Járadékból élők (tőkések, nyugdíjasok, házbirtokosok, magánúzó). 5. Napszámosok. 6. Házi cselédek. 7. Háztartás. 8. Egyéb foglalkozásuk. 9. Foglalkozás nélküliek: a) 14 éven alul, b) 14 éven felül. 10. Letartóztatottak. 11. Ismeretlen foglalkozásuk.

A népesség foglalkozásának meghatározásánál az első érdekes kérdést az képezi, hogy a lakosságnak hány százaléka teszi tulajdonképen a termelő, a kereső részt és mennyi evvel szemben az eltartott, tehát a kereső résztől függő egyéniség?

Erre nézve a következő adatokat találjuk

— 119 —

K e r e s ő k:

	Férfiak		Nők		Együtt	
		a férfi népesség %-ában	szám szerint	a női népesség %-ában		az összes népesség %-ában
Budapest	166.118	69 ⁷⁷	63.018	24 ⁸³	229.136	46 ⁵⁸
Debreczen	17.773	64 ⁷⁰	4.737	16 ⁰⁷	22.510	39 ⁵³
Kassa.	8.061	62 ²²	4.350	27 ³¹	12.411	42 ⁹⁷
Pozsony	14.703	62⁰³	9.223	32¹³	23.926	45⁶⁵
Sopron	7.884	60 ⁰¹	3.236	22 ⁹⁸	11.120	40 ⁸⁶
Szeged	25.135	59 ⁵⁸	8.031	18 ⁵¹	33.166	38 ⁷⁶
Temesvár	11.959	65 ⁶⁸	5.956	27 ¹⁸	17.915	44 ⁹²

E l t a r t o t t a k:

A város neve	Férfi	Nő	Együtt
Budapest.	71.990	190.812	262.802
Debreczen	9.698	24.732	34.430
Kassa	4.895	11.578	16.473
Pozsony	8.999	19.486	28.485
Sopron	5.248	10.845	16.093
Szeged.	17.049	35.354	52.403
Temesvár	6.248	15.721	21.969

Ezer keresőre esik eltartott:

A város neve	háztartásban foglalkozó nők	házi cselédek	foglalk. nélküliek	
			14 éven alul	14 éven felül
Budapest	365	188	497	93
Debreczen	560	132	740	92
Kassa	358	221	624	106
Pozsony	329	165	562	124
Sopron	387	186	693	112
Szeged	503	78	869	106
Temesvár	388	150	590	89

A város neve	eltartóztatottak	összesen	ebből férfi	nő
Budapest	4	1.147	314	833
Debreczen	6	1.530	431	1.099
Kassa	18	1.327	394	933
Pozsony	11	1.191	376	815
Sopron	69	1.447	472	975
Szeged	24	1.580	514	1.066
Temesvár	9	1.226	349	847

Ezekből a táblázatokból kiderül, hogy a női népesség közül nálunk van aránylag a legtöbb kereső és hogy a férfi népesség között is tekintélyes arányszám keresi a maga kenyerét, úgy hogy ami a keresők számát az összes népességhez viszonyítva illeti, Pozsony mindjárt Budapest után következik. Magától értetődik, hogy ezt a kedvező viszonyt Pozsonynak kifejezett ipara okozza. Érdekes megfigyeléseket tehetünk, ha az eltartottakat vizsgáljuk. Mindenekelőtt feltűnik, hogy nálunk van a legkevesebb nő a háztartásban elfoglalva. Ennek okát megtaláljuk egyrészt abban a körülményben, hogy nálunk a nők közül a legtekintélyesebb szám maga is kereső, tehát háztartási teendőket nem végezhet, másrészt meg emlékezzünk vissza azokra az adatokra, melyeket a családi viszonyok taglalásánál kaptunk, amidőn kiemeltük, hogy az összehasonlított városok közül Pozsonyban van aránylag a legtöbb hajadon nő és legkevesebb férjes asszony. Az összefüggés ezen viszonyok között könnyen érthető. Egy további érdekes szám a foglalkozás nélkül sínlő 14 éven felüli lakosság száma, mely nálunk 1000 keresőre 124-et tesz ki. A többi városokhoz viszonyítva oly nagy szám ez, hogy méltán megérdemli az illetékes körök figyelmét. Kár hogy kor szerint a foglalkozás nélküliek fel nem tüntethetők, különben kitűnnék, hogy mennyi van ezek közül olyan korban, amelyben még keresetképes, mert, sajnos, városunkban nagy azoknak a száma, akik a munkát kerülik és más embereknek vagy pedig jótékony egyesületeknek terhére esnek. Ez utóbbiak oly nagy számban vannak itt Pozsonyban, hogy az csak dicséretére válik városunk jó szívének, de másrészt annak az aggodalomnak is kifejezést kell adni, amelyet egy barátom egyszer e szavakkal fejezett ki: „Nálunk a sok jótékonyági egyesület tenyésztí a szegényeket“. Alkalmoszerűnek találok a foglalkozás nélkülieket mindjárt e helyen részletezni. A 14 éven aluli foglalkozás nélküliek közül 6-an községi segélyből 120-an intézetek, egyesületek terhére tartattak el. A 14 éven felüliekből 85-en alamizsnából éltek, 174-en községi segélyből és 218-an intézetek terhére tartattak el. Az így eltartottak az összes keresők százalékában 2₃₂-et tesznek ki, oly számot, melyet Magyarországon csak 3 város: Győr, Nagyvárad és Szatmár-Németi szárnyalnak túl. Még egyet kell felemlítenem,

mely talán szintén magyarázatát adja annak, miért van városunkban annyi foglalkozás nélküli elem, t. i. azt, hogy az összes vármegyék között Pozsonymegyében van aránylag a legtöbb koldus, már pedig érthető, hogy az a nagy fluctuatio, mely megyénk és városunk lakossága között létezik, városunkba sodorja a foglalkozás nélküli elemeket is.

Lássuk most már a főfoglalkozásokat, melyeket fentebb csoportok szerint osztottunk fel.

Az összes népesség $\%_0$ -ban volt:

A város neve	Értelmiségi kereset	Értelmiségi keresetnél alkalmazott szolgák	Ös- termelés	Bányászat, ipar és forgalom	Járadékosok	Nap- számok
Budapest	7 [·] ₉₂	2 [·] ₃₇	2 [·] ₃₀	57 [·] ₃₃	4 [·] ₈₃	13 [·] ₈₂
Debreczen	5 [·] ₇₆	1 [·] ₉₃	30 [·] ₈₀	41 [·] ₃₆	4 [·] ₂₃	11 [·] ₈₆
Kassa	9 [·] ₀₆	2 [·] ₄₈	3 [·] ₀₅	59 [·] ₂₁	7 [·] ₂₃	10 [·] ₄₂
Pozsony	7 [·] ₄₂	2 [·] ₁₇	5 [·] ₆₉	55 [·] ₁₃	8 [·] ₇₀	12 [·] ₁₀
Sopron	8 [·] ₃₃	3 [·] ₁₀	15 [·] ₆₁	45 [·] ₉₆	6 [·] ₁₄	10 [·] ₃₉
Szeged	4 [·] ₁₅	1 [·] ₇₆	40 [·] ₆₂	26 [·] ₅₈	2 [·] ₇₄	19 [·] ₉₈
Temesvár	7 [·] ₉₀	2 [·] ₁₈	2 [·] ₇₅	52 [·] ₈₆	7 [·] ₀₂	19 [·] ₀₉

Megjegyzendő, hogy ebben az értelmiségi keresetben csak a tulajdonképeni értelmiségről van szó, amelynek túlnyomó részét a köztisztviselők, egyházi, tanügyi személyzet és az u. n. szabad foglalkozások képezik. Ha a többi foglalkozási ágnál alkalmazott tisztviselőket számítjuk akiket pedig szintén az értelmiséghez lehet számítani, a viszonyok ekkép alakulnak:

A város neve	Az összes népesség $\%_0$ -ában összes értelmiség
Budapest	15 [·] ₂₆
Debreczen	9 [·] ₁₂
Kassa	13 [·] ₆₀
Pozsony	11 [·] ₂₆
Sopron	11 [·] ₈₀
Szeged	6 [·] ₇₅
Temesvár	13 [·] ₀₇

Láthatjuk tehát, hogy az értelmiségi kereset nálunk nem oly nagy, mint azt talán vártuk volna. Hogy nem nagyobb, mint például Temesvárott, Sopronban vagy Kassán, azt annak

lehet betudni, hogy ezek a városok szintén olyan kulturális központok, mint a minő Pozsony, de kevesebb lévén a lakosság száma, természetesen a kulturális intézeteknél alkalmazottak a népességhez viszonyítva nagyobb arányszámot tesznek ki. Az őstermelés nálunk, mint akiknek lakossága túlnyomóan iparral és kereskedelemmel foglalkozik, nem lehet oly nagy, mint például az alföldi városokban, ellenben ezekben az iparosok és kereskedők vannak kisebb számban. Ami az ipart illeti, mi meglehetősen magas számot teszünk ki. Hogy miért van Kassán aránylag a legtöbb iparral foglalkozó egyén, ezt — a statisztikai közlemények szerint — dohány-gyárának köszönheti, melynek munkás személyzete az illető városoknak aránylag nem nagy népességében az iparosok százalékát jelentékenyen felszökteti.

Ami a járadékosokat illeti, úgy csak örömmel láthatjuk a fenti táblázatból, hogy azok Magyarországon aránylag legnagyobb számban Pozsonyban élnek. Örvendetes jele ez annak a vonzerőnek, melyet városunk gyakorol. Vegyük a járadékosokat szám szerint:

Járadékokból élők szám szerint:

A város neve	keresők	eltartottak	összesen
Budapest	10.287	13.471	23.758
Debreczen	1.033	1.373	2.406
Kassa	889	1.199	2.088
Pozsony	2.180	2.380	4.560
Sopron	815	938	1.753
Szeged	1.040	1.309	2.349
Temesvár	1.284	1.516	2.800

Ebből a táblázatból látható, hogy Pozsonyban Budapest után nemcsak aránylag több a járadékos, hanem szám szerint is több van, mint akár Debreczenben, Szegeden, akár Kassán vagy Temesvárott.

Akárminő tanulságos volna is az egyes foglalkozások részletezése, de ez — különösen mi az ipart és kereskedelmet illeti — inkább oly egyesületeket érdekelhetné, a melyek az

anyagi érdekek istápolását tűzték ki célul. Bennünket főleg az „értelmiség“ érdekel és bár távol van tőlem az értelmiséget azoktól megtagadni, kiknek az a szó szoros értelmében nem a kenyerek, mégis csak az értelmiségi keresetbe tartozó egyéneket óhajtom kimutatni, mivel kétségtelenül ezek vannak hivatva városunk szellemi életében a vezérszerepet játszani.

Az értelmiségi kereset osztályozva:

A város neve	Törvény-	Közigazga-	Igazságügyi	Közegészség-		Tanügy	
	hozás-	tási	szolgálat	fé-	nő	fé-	nő
	férfi	férfi	férfi	fé-	nő	férfi	nő
Budapest	154	3.753	2.334	1.009	539	1.474	1.907
Debreczen	1	328	166	74	52	153	64
Kassa	1	172	145	54	30	120	105
Pozsony	1	280	168	83	48	187	178
Sopron	—	179	167	37	17	120	67
Szeged	1	341	233	66	57	150	95
Temesvár	1	294	177	67	37	102	87

A város neve	Egyházi szol-		Tudományos inté-		Irodalom és		Egyé-	
	gálat	zetek és	inté-	zések és	irodalmi	művészet	telmiség	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
Budapest	292	476	206	15	589	146	568	179
Debreczen	35	—	14	1	27	30	7	3
Kassa	49	33	5	—	21	21	15	1
Pozsony	128	133	13	3	47	25	24	10
Sopron	33	98	8	—	23	12	12	2
Szeged	43	14	6	2	37	22	19	5
Temesvár	58	105	10	—	41	25	14	6

Az értelmiségi kereset összegezve:

A város neve	férfi	nő	Összesen
Budapest	10.379	3.262	= 13.641
Debreczen	805	150	= 955
Kassa	582	190	= 772
Pozsony	931	397	= 1.328
Sopron	579	196	= 775
Szeged	896	195	= 1.091
Temesvár	764	260	= 1.024

Látható ebből a táblázatból, hogy az értelmiségi kereset-hez tartozó egyének Budapestet nem számítva szám szerint is többen vannak Pozsonyban mint a többi városokban és különös méltánylással emelhetem ki, hogy a tanügy és egészségügy emberei szám szerint is többen vannak Pozsonyban mint a többi városban, például Szegeden, mely pedig Pozsonynál több mint 30.000 lélekkel nagyobb.

Az értelmiségi keresetet osztályozva mutattuk be a fenti táblázatban. Érdekelhetnek bennünket ennek az osztályozásnak a részletei is:

A) *A törvényhozás osztályában* kimutatott egyén egy akkor itt tartózkodott díjnok.

B) *A közigazgatás osztályába* tartozott 111 állami tisztviselő és 8 díjnok, 54 megyei tisztviselő és 5 díjnok, 89 városi tisztviselő és 11 díjnok, 1 körjegyző és 1 jegyzősegéd.

C) *Az igazságszolgáltatás osztályába* tartozott 15 bíró, 3 ügyész, 40 egyéb tisztviselő, 7 díjnok, 2 körjegyző, 6 körjegyzősegéd és jelölt, 2 írnok, 57 ügyvéd, 18 ügyvédjelölt és segéd, 18 írnok.

D) *A közegészségügyi szolgálathoz* számíttatott: 45 orvos, 6 kórházi tisztviselő, 2 díjnok, 8 gyógyszerész, 19 segéd, 3 állatorvos és 48 szülésznő.

E) *A tanügy szolgálatában* állanak: Tanári és tanítói személyzet: Felső tanintézeteknél 19, a középiskoláknál 52, szakiskoláknál 18 férfi, 9 nő, tanítóképzőknél 4 férfi, 4 nő, polgári és felsőbb népiskoláknál 1 nő, népiskoláknál 58 férfi, 34 nő, kiseddóvó-intézeteknél 21 nő, humanisztikus jellegű tanintézeteknél 1 férfi és 2 nő, magántanárok illetve tanítók: 11 nyelvtanítónő, 15 zenetanár és 17 zenetanárnő, 16 nevelő, 64 nevelőnő, különböző ügyességeket 2 férfi és 1 nő tanít, közelebbi megjelölés nélkül csak mint tanár vagy tanító szerepel 2 férfi, 8 nő és végül tanintézettulajdonos van 6 nő.

F) *Az egyházi szolgálathoz* tartozott: 13 püspök és prelat, 10 lelkész, 6 segédlelkész, 9 hitoktató, 75 szerzetes, 14 egyházi szolgálatban álló világi tisztviselő, 1 díjnok és 133 apáca.

G) *Az irodalom művészetével* foglalkozott 12 hírlapíró és szerkesztő, 2 másféle író, 4 festész, 1 zeneművész, 29 színész, és 24 színésznő.

H) Az egyéb értelmiség között szerepel: 8 magánmérnök és 8 magántisztviselő, továbbá minden közelebbi meghatározás nélkül 16 férfi és 2 nő.

Bár nem tartozik a lakosság statisztikájához, de azért nem hagyhatom említés nélkül, városunk *épületstatisztikáját* sem, a melyre vonatkozó adatokat a „Magyar statisztikai közlemények“ új folyamának III. kötete tartalmazza. Mindenekelőtt konstatáljuk, hogy Pozsony városában 1890. december 31-én **3042** épület állott. Ezek közül volt **2285** lakóház, **100** eselédlak, **263** ezekhez hozzá épített és **175** különálló gazdasági épület, **133** gyár vagy más ipari épület, **19** templom, **26** iskola, **2** iskola és templom egy tető alatt, **11** kórház és gyógyintézet, **2** fürdő, **19** laktanya, **7** egyéb épület.

Ami a lakásviszonyokat illeti, rendelkezésre állott **12.404** lakás; ezek közül **1067** üzlethelyiségül is szolgált.

A lakások közül **32** a pinczében, **8046** a földszinten, **197** a félemeleten, **2.952** az I., **969** a II., **178** a III., **21** a IV. vagy V. emeleten és **9** a padláson volt.

A lakásokban volt: **24.910** szoba, **305** hálófülke (alkov), **2.792** vak szoba (kamara), **808** előszoba és **12404** konyha.

Ha már most a lakásviszonyokat arányszámokban fejezzük ki, úgy, összehasonlítva a többi várossal, a következő érdekes adatokat kapjuk:

Az összes lakások % -ában vannak:								
A	A lakások összes száma	pince	földszinti	fél és I.	II.	III.	IV. em.	s padl. lakások
Budapest	104.047	5 ⁰⁹	59 ⁷⁸	20 ⁵⁵	9 ²⁵	4 ³⁷	0 ⁵¹	0 ¹²
Debreczen	9.670	—	98 ²⁶	1 ⁵⁶	0 ¹⁸	—	—	—
Kassa	5.312	0 ⁷⁸	78 ⁵⁴	18 ³⁵	2 ³⁰	0 ⁰⁸	—	—
Pozsony	12.404	0²⁶	64⁸⁷	25³⁹	7⁸¹	1⁴³	0¹⁷	0⁰⁷
Sopron	4.403	—	76 ³³	19 ⁴⁰	4 ⁰⁹	0 ¹⁸	—	—
Szeged	19.249	2 ⁴³	86 ⁸⁴	9 ⁹²	0 ⁷⁹	0 ⁰²	—	—
Temesvár	4.907	1 ¹⁶	87 ³⁵	8 ⁴⁶	2 ⁶⁷	0 ³⁵	—	0 ⁰¹
100 lakásra esik:								
		szoba,		helyiség általában				
Budapest		182		289				
Debreczen		203		361				
Kassa		235		408				
Pozsony		201		332				

100 lakásra esik

	szoba,	helyiség általában
Sopron	216	368
Szeged	146	297
Temesvár	187	316

Ha ezt a táblázatot vizsgáljuk, mindjárt feltűnik nekünk, hogy Budapest után nálunk van aránylag a legkevesebb földszinti ház és legtöbb emeletes épület. Hogy a többi városoknál abszolút számokban is több emeletes épületünk van, ez a következő kis összehasonlításból látható:

	I emeleti	II. emeleti	III. emeleti	IV. emeleti lakás
Debreczenben volt	136	17	—	—
Kassán	949	122	4	—
Pozsonyban	2952	969	178	21
Sopronban	854	180	8	—
Szegeden	1606	153	3	—
Temesvárott	750	240	31	—

Ezek szerint Pozsonynak van abszolút számokban is legtöbb első emeleti lakása, sőt több II. meg III. emeleti lakása van mint Debreczennek, Kassának, Sopronnak, Szegednek és Temesvárnak együtt véve.

Ami az *épületek jellegét* illeti, úgy városunknak 3042 épülete közül magánépület 2.675, egyházi és iskolai épület 101, törvényhatósági 124, állami és katonai 88 és magántársulati 54. Arányszámokban kifejezve és a többi városokkal összehasonlítva az eredmény következő:

Az összes épületek %-ában:

A város neve	Magán	Egyházi s iskolai	törvényhatósági	állami és katonai	magántársulati épületek
Budapest	89 [·] ₆₆	1 [·] ₁₂	1 [·] ₉₈	3 [·] ₄₂	3 [·] ₈₂
Debreczen	95 [·] ₂₄	1 [·] ₀₆	2 [·] ₉₆	0 [·] ₆₆	0 [·] ₀₈
Kassa	88 [·] ₁₅	3 [·] ₃₃	2 [·] ₆₃	5 [·] ₄₂	0 [·] ₄₇
Pozsony	87[·]₉₃	3[·]₃₂	4[·]₀₈	2[·]₈₉	1[·]₇₈
Sopron	82 [·] ₃₈	3 [·] ₀₄	2 [·] ₆₅	1 [·] ₄₉	10 [·] ₄₄
Szeged	98 [·] ₄₂	0 [·] ₂₉	0 [·] ₇₅	0 [·] ₄₉	0 [·] ₀₅
Temesvár	95 [·] ₉₇	1 [·] ₈₈	0 [·] ₈₉	1 [·] ₂₆	—

Ha az épületek nemei szerint tesszük az összehasonlítást, a következő érdekes adatokat kapjuk:

Az összes épületek $\%_{10}$ -ában:

A város neve	lakóház	eszelédlak	gazdasági épületek	v. más ipari épület
Budapest	66 [·] ₀₇	2 [·] ₄₈	20 [·] ₁₄	6 [·] ₀₆
Debreczen	49 [·] ₀₁	6 [·] ₉₃	41 [·] ₉₇	1 [·] ₆₁
Kassa	72 [·] ₈₀	2 [·] ₈₅	15 [·] ₄₇	3 [·] ₆₈
Pozsony	75[·]₁₂	3[·]₂₉	14[·]₄₀	4[·]₃₇
Sopron	74 [·] ₈₇	0 [·] ₈₈	19 [·] ₃₃	2 [·] ₉₃
Szeged	53 [·] ₈₃	3 [·] ₆₅	40 [·] ₈₀	1 [·] ₄₃
Temesvár	69 [·] ₁₉	2 [·] ₇₁	20 [·] ₄₁	3 [·] ₀₁

	templom	iskola	templom iskola egy 1-től alatti	kórház	fürdő	laktanya	egyéb épületek
Budapest	0 [·] ₃₁	0 [·] ₆₃	0 [·] ₀₃	0 [·] ₅₅	0 [·] ₁₃	0 [·] ₃₂	3 [·] ₂₈
Debreczen	0 [·] ₀₈	0 [·] ₃₂	—	0 [·] ₀₄	0 [·] ₀₁	0 [·] ₀₃	—
Kassa	0 [·] ₃₈	0 [·] ₇₀	—	0 [·] ₃₈	—	1 [·] ₄₉	2 [·] ₂₅
Pozsony	0[·]₆₂	0[·]₈₅	0[·]₀₇	0[·]₃₆	0[·]₀₇	0[·]₆₂	0[·]₂₃
Sopron	0 [·] ₃₃	0 [·] ₉₄	—	0 [·] ₁₆	—	0 [·] ₂₈	0 [·] ₂₈
Szeged	0 [·] ₀₄	0 [·] ₁₄	—	0 [·] ₀₁	—	0 [·] ₀₅	—
Temesvár	0 [·] ₃₃	0 [·] ₄₉	0 [·] ₀₂	0 [·] ₀₉	—	0 [·] ₂₇	3 [·] ₄₅

Mi sem mutatja jobban Pozsony városának kulturális haladását, mint ez az épület-statisztika, mely ismét csak azt bizonyítja, hogy városunk, ha lakosságának számára nézve nem is, de ami műveltségét, iparát, egész forgalmát illeti, bátran tekinthető hazánk második városának. Nem tudom már hol olvastam, hogy valaki a mai kor jellemzésére azt hozta fel, hogy hajdan az volt a nagy város, hol az idegen már messziről sok tornyot látott kiemelkedni, ma pedig az a nagyobb város, melynek több kéménye magaslik ki már a messzeségből. Nos a mi városunk mindenképen megüti a nagy város mértékét. Budapesttől eltekintve több gyári épülete van, mint a többi városoknak, ami pedig templomait illeti, úgy aránylag több temploma van még Budapestnél is és szám szerint is több temploma van, mint a többi vele összehasonlított városnak. Amire pedig különösen büszkék lehetünk, azok az iskolák. Eltekintve Soprontól, mely lakosainak műveltségére nézve is, bennünket megelőzött, aránylag több az iskolai épület nálunk mint akármelyik más magyar városnál, Budapestet beleértve.

Nemcsak hazafitai érzésből, nemcsak lokalpatriotizmusból

örülhetünk ennek a ténynek, de örülhetünk neki mint ez egyesület tagjai is, mert az iskolának jótékony hatását meg lehet érezni minden téren, kihat az még egyesületünknek szerény működésére is, mert az iskola készíti elő azt a talajt, amelyben mi szántani és vetni akarunk, azt a talajt, amelybe a mi egyesületünk a tudományok iránti szeretetnek, a természettudományok iránti érdeklődésnek nemes fáját olajtáná beoltani. Vajha az a fa megteremné gyümölcseit, melyek messze földre hirdessék, hogy Pozsony városa, ha nincs is már neki az a politikai jelentősége, mint a miuóvel hajdan mint koronázási város bírt, de kulturáját megtartotta és gyarapította és ha a politikai vezérszerepről le is mondott, *van talami, amiről soha le nem mondott és lemondani soha sem fog, ez a kulturális szerepe.*

ZOBODAT - www.zobodat.at

Zoologisch-Botanische Datenbank/Zoological-Botanical Database

Digitale Literatur/Digital Literature

Zeitschrift/Journal: [Verhandlungen des Vereines für Naturkunde zu Presburg](#)

Jahr/Year: 1894

Band/Volume: [NF_8](#)

Autor(en)/Author(s): Fischer Jakob

Artikel/Article: [A legujabb statisztikai közlemenyek Pozsony város lakosságáról 92-128](#)